

Ніна ТЕРЕЩЕНКО,

*учитель української мови і літератури
вищої категорії Седнівського ліцею Седнівської селищної ради
Чернігівського району Чернігівської області,
старший учитель*

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ

Формування національної свідомості — це стратегічне завдання сучасної української освіти, особливо в умовах боротьби за незалежність та інформаційну стійкість.

Неоціненну роль відіграє українська книга в реалізації цього завдання, яка несе в собі духовний, культурний та історичний код нації. Саме через читання учні долучаються до глибин української культури, обирають моральні орієнтири, проникаються почуттям національної гідності й відповідальності за майбутнє держави.

Література завжди була дзеркалом життя народу, засобом збереження історичної пам'яті й формування світогляду.

Твори Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Ольги Кобилянської формували в українців почуття свободи, гідності, любови до рідної землі.

Сучасні письменники – Іван Андрусяк, Сашко Дерманський, Галина Вдовиченко, Марина Павленко, Дзвінка Матіяш, Леся Воронина, Раїса Іванченко, Андрій Кокотюха та інші – продовжують цю традицію в нових художніх формах, роблячи українську книгу привабливою для дітей і підлітків.

Не секрет, що через образи героїв, мову, емоційне забарвлення текстів діти засвоюють не лише мовні норми, а й цінності українського світу, вчать співпереживати, розрізняти добро і зло, відчувати приналежність до свого народу.

Компетентнісний підхід, на якому базується Нова українська школа, визначає мовно-читацьку компетентність як поєднання знань, умінь і цінностей, що забезпечують здатність людини до критичного мислення, комунікації, самоосвіти. Саме читання українських книжок сприяє розвитку мовної, культурної і громадянської компетентностей. Під час роботи з художнім текстом учитель може формувати в учнів здатність до:

- емоційного співпереживання героям українських творів;
- усвідомлення національної ідентичності через зміст прочитаного;
- аналітичного мислення, коли дитина вчиться бачити глибший зміст тексту;
- ціннісного вибору, що спирається на моральні й культурні орієнтири українського народу.

Читання в освітньому процесі – це не лише засіб навчання, а інструмент виховання громадянина України. Сьогодні український книжковий ринок пропонує широкий вибір дитячої літератури, яка має пізнавальний, естетичний і патріотичний потенціал. У творах Галі Вдовиченко («36 і 6 котів»), Івана Андрусяка («Стефа і Чакалка»), Сашка Дерманського («Чудове Чудовисько») йдеться про добро, дружбу, людяність, любов до своєї мови й родини. Такі книги формують позитивний образ українського світу, навчають цінувати культурні традиції, природу, звичаї. Учитель, використовуючи сучасну дитячу літературу, має змогу поєднати мовно-літературний розвиток із вихованням громадянської та емоційної зрілості.

Які ж можна визначити шляхи реалізації читацької культури в школі? У своїй практиці застосовую:

- завдання зі створення українськомовного читацького простору: організація бібліотечних куточків, книжкових виставок, акцій «Подаруй українську книгу»;
- читацькі проекти: «Моя улюблена українська книжка», «Книга, що вчить любити Україну», «Читаємо разом»;
- інтерактивні методи чи технології: читацькі кола, буктрейлери, театралізовані читання, творчі інтерпретації текстів;
- родинне читання: співпраця з батьками у вихованні любови до української книги;
- міжпредметні зв'язки з історією, мистецтвом, громадянською освітою для створення цілісного світоглядного простору;
- творчі зустрічі.

Українська книга є потужним чинником національного виховання, формує мовну, культурну та громадянську самосвідомість учня. А завдання педагогів закладу освіти полягає в тому, щоб забезпечити розвиток духовних сил і здібностей кожного, що сприятиме підвищенню самооцінки, формуванню здатностей самостійно вирішувати як щоденні життєві завдання, так і більш складні проблеми, дасть змогу бути корисним для малої чи великої справи.

Як же в сучасному світі новітніх технологій, модерних гаджетів зацікавити учнів книгою, залучити до читання, утвердити думку, що книга може стати другом, порадником?

Одним із ефективних інструментів розвитку читацької компетентності є інтерактивні уроки, які залучають учнів до активної роботи з текстом через ігри, творчі завдання та інтегровані проекти. Наприклад, під час вивчення твору Дзвінки Матіяш «Мене звати Варвара» пропоную дітям дослідити історію свого імені, знайти цікаві факти про відомих людей, що мають таке ж ім'я, створити колажі, розповісти історію за технологією «Сторітелінг». А говорячи про Варвару Ханенко, ставлю перед ними завдання дізнатися детальніше про меценатку, записати у вигляді щоденникових записів розповіді про інших українських громадських, культурних та політичних діячів. Пропоную теми для проекту: «Моє ім'я – моє багатство», «Славні імена», «Вони прославили свої імена».

Діти люблять гратися. І навіть восьмикласники. Тому пропоную їм гру «Упізнай героя». Можна використати цитату, можна представляти предмети, пов'язані з тією чи іншою особою, або слова-характеристики.

Гра «Літературний глобус» дає змогу не лише запам'ятати прочитане, але й подорожувати. Такий вид діяльності використовую під час вивчення оповідання Раїси Іванченко «Ярославни».

Це, на мою думку, не лише розширює читацькі горизонти учнів, а й розвиває бажання вчитися на прикладі інших, самостійно працювати, виховує відповідальність, наполегливість.

Відносно новим видом роботи є *сторітелінг*. У традиційній методиці йому відповідає поняття *словесна творчість*. Що таке сторітелінг? **Сторітелінг** – це мистецтво захопливої розповіді, ефективний метод донесення інформації до аудиторії шляхом розповіді смішних, зворушливих або повчальних історій. Використання *сторітелінгу* сприяє формуванню в учнів уміння будувати письмові висловлювання, вчить їх складати оповідання за опорними словами, формує вміння стисло і послідовно висловлювати думку, збагачує словниковий запас учнів, підвищує рівень концентрації уваги, розвиває уяву та можливість використати власний життєвий досвід.

Щоб зацікавити дітей книгою, викликати в них бажання бути не просто читачем, але й активним дослідником, залучаю їх до різних видів роботи саме в цьому напрямку. Діти люблять і вміють фантазувати. Пропоную їм побути в ролі героя, помандрувати в минуле або майбутнє, придумати нових героїв твору. Звісно, без прочитання твору вони не зможуть виконати такі завдання. Тому спочатку читають книгу. Іноді вони вдаються і до прослуховування аудіокниг, якщо це є можливим. Це тільки перша сходинка до розуміння прочитаного – загальне уявлення. Бо, залучаючи вихованців до процесу обговорення, обережно підводжу їх до висновку: треба читати – уважно, вдумливо! Роботу над сюжетом, системою образів, темою та ідеєю не планую, вдаючись лише до теорії. У цьому випадку краще слугуватиме, на наш погляд, самостійно придумані цікаві історії. Ось уривок однієї з них (за традиційною методикою це називається ідентифікацією з персонажем художнього твору). «Рада знайомству. Я Анна, горда донька київського князя Ярослава Мудрого. З дитинства вихована батьком у науці, люблю книгу і влучне слово. Умію тримати себе під час прийому послів вільно й невимушено. Знаю все про моду. Мій одяг завжди підкреслює мою вроду. Навчилася гордо тримати голову. Але до підданих ставлюся з повагою. Нещодавно дізналася від батька, що він має намір видати мене заміж за короля Франції. Мала б перечити князеві, та чи посмію? Мушу дбати про спокій і процвітання рідного краю. Чи буду щасливою? Час покаже. А поки що книги, книги... Вони зглядять мою тугу за рідними київськими краєвидами. А коли народяться діти, буду для них люблячою матінкою, якою була для мене моя рідна. Навчу їх грамоти та інших життєвих премудростей...».

Вивчаючи оповідання Раїси Іванченко «Ярославни», пропонуємо роботу над проектом «Нашого цвіту в усьому світі». Учні об'єднуються в групи по 5 осіб і досліджують життя та діяльність Ярослава Мудрого як далекоглядного політика,

його доньок Єлисавети, Анни, Анастасії. Дуже цікаво було послухати з вуст восьмикласників розповіді від імені героїв, свої думки і переживання. Учні створюють словесні портрети героїв, малюють їх.

Підсумовуючи вивчене, ставимо дітям запитання: «Чи можна Ярослава Мудрого вважати люблячим батьком? Чи рахувався він з інтересами і вподобаннями своїх дочок, готуючи їм долю дружин іноземних вельмож? Аргументуйте свої думки цитатами з твору».

Застосовуємо інтерактивний метод сторітелінгу і в молодших школярів, шестикласників. Так, під час вивчення літературних пісень, зокрема пісні «Як тебе не любити, Києве мій?», учні отримують завдання прочитати / прослухати пісні про міста Чернігівщини, які можна було б назвати неофіційними гімнами. Придумати цікаві історії про рослини – символи цих міст. Даємо змогу послухати пісні про Чернігів.

<https://youtu.be/ILGHXimuFhU?si=vTPybRBx-ayR0EHr>

А згодом пропоную створити невеличкі історії про жителів свого селища, рослини, які стали символами краю, улюблені місця відпочинку. Або створити рекламний текст із малюнками, який би викликав інтерес читачів і став поштовхом до відвідин села відпочивальниками, туристами, односельчанами та ін.

Щоб викликати інтерес до читання, виховати почуття інтересу до історії рідного краю, любові до малої батьківщини, пропоную зібрати цікаві історичні матеріали, знайти поезії про Чернігівщину, уривки з прозових творів. Або створити пабліки до сторіс про куточки рідного селища.

Не секрет, що сучасні діти часто користуються послугами штучного інтелекту. Тоді я подумала: добре, візьму ШІ собі в помічники. І щоб викликати інтерес до постаті, наприклад, Тараса Шевченка, пропонуємо перегляд відеоматеріалу, створеного за його допомогою.

<https://www.facebook.com/reel/1660922568200324>

Дітям це подобається. Тоді просимо опрацювати додатково якийсь один невеликий епізод з життя Кобзаря, дібрати автобіографічні поезії письменника і створити відеоролик, буктрейлер або презентацію. І це спрацьовує! Досліджують наполегливо, відповідально, зацікавлено. А це виховує і національну ідентичність, і гордість за належність до великого українського народу, патріотизм. І врешті – підвищує самооцінку: я це можу, я навчився, я вмю!

Ми вийшли з народу, черпаємо наснагу з рідних джерел. Цю істину добре знають дорослі. А до дітей мусять донести вчителі на уроках української літератури. Щоб зацікавити восьмикласників думами, знаходжу можливість запросити в гості справжніх кобзарів із давніми кобзами, бандурами, лірами (не академічними, а старовинними – із верби та кленини).

<https://www.facebook.com/share/v/1XWnRWToUm/?mibextid=wwXIfr>

Звучання творів «наживо» спонукає учнів до читання дум, спроби виконати речитативом текст, дослідити історію, покладену в її основу, створення відеосюжетів. У 8 класі за програмою вивчаємо лише одну думу «Про Марусю Богуславку». Розповідаємо дітям, що це лише одна жіноча доля, відображена в народній творчості. Пропонуємо попрацювати над проєктом «Образ жінки в усній народній творчості та у творах українських письменників». Спільна праця об'єднує, спонукає до читання, до творчості, сприяє формуванню над професійних компетентностей у представників юного покоління, якому належить розбудувати країну в майбутньому.

Любов до України починається з любові до українського слова. А де ж, як не в книзі воно сіється, зростає, щоб згодом віддячити наполегливому читачеві гідними плодами? «Якщо шукаєш в книгах мудрості уважно, то знайдеш велику користь для душі своєї», – писав Нестор Літописець.

Отож, читаймо і долучаймо до читання своїх вихованців, бо це виклик часу, виклик майбутнього, яке пов'язане з сьогоднішнім.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ:

1. Бондаренко Н. STORYTELLING як комунікаційний тренд і всепредметний метод навчання. *Молодь і ринок*. 2019. №7 (174).
2. Концепція Нової української школи. МОН України, 2016.
3. Національна стратегія розвитку читання на період до 2032 року. Київ: КМУ, 2021.
4. Чумак Т.М. Українська література як головний чинник виховання духовно багаті особистості. *Українська мова і література в школі: Науково-методичний збірник Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського*. 2021. № 70. С.10–23.
5. Яценко Т.О., Слижук О.А. Формування предметної компетентності учнів 5-6 класів в процесі навчання української літератури . *Методичний посібник*. Електронне видання. Київ. Видавничий дім «Освіта», 2024. С.67–69, 71–76. С. 131.